

Felsefe Tarihinde Mizojini Sorunu

The Problem Of Misogyny In The History Of Philosophy

Mehmet Fatih IŞIK¹

Öz

Tarihi çok eskilere dayanan mizojini ideolojisi, genel olarak kadına yönelik olumsuz bir tutuma sahip olmak, nefret duygusu beslemek ya da düşmanlık gibi anlamlarda kullanılır. Mizojini zihniyetinin ilkel toplumlardan modern toplumlara kadar neredeyse her toplumda hem zihinsel hem de eylemsel olarak yaşandığını söylemek mümkündür. Ataerkillik, insanlık tarihinin en ilkel tahakküm araçlarından biridir. Mizojini de bu anlayışın doğurduğu ve beslediği bir ideoloji veya zihniyet biçimidir. Mizojini anlayışı erkek cinsiyet karşısında kadını hep ötekileştirerek neredeyse kamusal alanın tamamından dışlamış ve kadına ikinci sınıfmış gibi aşağılayıcı bir tutumla yaklaşmıştır.

Buradan hareketle bu çalışmanın temel hedefi, mizojini ideolojisinin tarih boyunca kadına dönük olarak yarattığı ve “insanlık onurunu” hiçe sayan bu tutumunu tartışmaktır. Çalışmada felsefe tarihi boyunca yaşanan mizojinik tutum, fikirleriyle düşünce tarihinin temel taşları olarak görülen başta Platon, Aristoteles olmak üzere; Rousseau, Hegel gibi daha birçok filozof kadınla ilgili düşüncelerinin izlekleri ortaya konulacaktır. Sonuç kısmında da insan onuruna aykırı olan mizojinik kültürün değişimi için feminizmin bir alternatif olup olmadığı tartışılarak çalışma sonlandırılacaktır.

Jel Kodları: Z10, Z19, Z00

Anahtar Kelimeler: Kadın, mizojini, ataerkillik, filozof, feminizm.

Abstract

The ideology of misogyny, which dates back to ancient times, is generally used to mean having a negative attitude towards women, having a feeling of hatred or hostility. It is possible to say that the mentality of misogyny is experienced both mentally and practically in almost every society, from primitive to modern ones. Patriarchy is one of the most primitive instruments of domination in human history. Misogyny is a form of ideology or mentality that is born and nurtured by this understanding. The understanding of misogyny has always marginalized women in the face of the male gender, excluding them from almost the entire public sphere, and approached women with a humiliating attitude as if they were second class. Here, the main aim of this study is to discuss the attitude that disregards the “human dignity” created by the ideology of misogyny towards women throughout history. In the study, the misogynistic attitude experienced throughout the history of philosophy, especially Plato, Aristotle, who are seen as the cornerstones of the history of thought with their ideas; The themes of the thoughts of many philosophers such as Rousseau and Hegel about women will be revealed. In the conclusion part, the study will be concluded by discussing whether feminism is an alternative for the change of misogynistic culture, which is against human dignity.

Jel Codes: Z10, Z19, Z00

Keywords: Women, misogyny, patriarchy, philosopher, feminism.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, mf.isik@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4766-2573

1. Giriş

Tarihi kayıtlar incelendiğinde kültürel, politik, sosyolojik ya da ekonomik koşullardan kaynaklanan ya da bu kaynaklardan beslenen çeşitli olumsuzlukların varlığı göze çarpar. Tarih boyunca sözü edilen faktörlerden kaynaklanan sorunlardan biri de hiç kuşkusuz cinsiyetlerarası eşitsizliktir. Toplumsal tabakalaşma ve sınıflaşmanın genel olarak ataerkil ideolojisine uygun olarak inşa edilmesi, erkek egemen anlayışını öne çıkartmış ve bunun sonucu olarak da kadınlar toplumda hep pasif ve sönük (ikincil?) kalmıştır. Dahası erkekler tarafından erkeklerin çıkarlarını korumak için oluşturulan ataerkil ideoloji, bu doğrultuda kendini rasyonel kılmak ve iktidarını sürdürmek için de kadını her tür olumsuz ve aşağılayıcı niteliklere sahip bir varlık olarak tanımlamıştır. Kadına dönük yapılan bu ayırıcılık ve önyargılar zaman içinde sistematik hale gelerek topluma yerleşmiştir. Kadından nefret etme ya da kadına karşı düşmanca duygular içinde olmak anlamına gelen mizojini zihniyeti, ilkel toplumlardan modern toplumlara kadar neredeyse her toplumda var olmuştur.

Mizojini zihniyeti ya da ideolojisi, düşünceleriyle toplumlara yön vermiş olan ve yaşadıkları dönemin özgürlük ve insan hakları savunucusu olan düşünür ve filozofların görüş ve düşüncelerinde de görülmüştür. Örneğin filozof Alfred Whitehead'ın "Bütün Batı felsefesi tarihi Platon'a düşülmüş dipnotlardan ibarettir" dediği Platon başta olmak üzere; Aristoteles, Aziz Augustinus, Hegel, Rousseau gibi daha birçok filozofun kadınla ilgili mizojinik birtutuma sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmada öncelikle mizojini kavramının ne olduğu açıklandıktan sonra, mizojini ideolojisinin filozofların düşüncelerinde yer aldığı tartışılacaktır. Daha sonra bu zihniyetin üstesinden gelmede feminizmin bir çözüm olup olmayacağı irdelenerek elde edilen bulgular ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Mizojini Kavramı

Yunanca nefret ya da düşmanlık anlamına gelen "mizo" sözcüğüyle, kadın anlamına gelen "jini" sözcüğünden oluşan "mizojini", kadından nefret ya da kadına karşı düşmanca bir tutum içinde olma anlamına gelmektedir. Kadın düşmanlığının arka planında kuşkusuz başta ataerkil egemen anlayış olmak üzere birçok faktörün yer aldığını söylemek mümkündür. Kate Manne'nin (1983-...) de ifade ettiği üzere toplumsal kurumlar kadın düşmanlığını fiillerinde, pratiklerinde ve politik uygulamalarında ortaya koyduklarıyla desteklemekte ve bu durumu olağanlaştırmaktadır. Kurumlar ve onun araçlarıyla kontrol edilen kadın Kate Manne'e göre

ataerkil iktidarına bir tehdit olarak kadınlar, bu yolla disipline edilerek pasifleştirilmektedir (Manne, 2021:65). Mizojini² zihniyetinin kökenleri, Antik Çağ Yunan felsefesi ve mitolojisine dayanan bir söylemler bütünü olarak karşımıza çıkmasının yanı sıra insanlık tarihinin en eski tahakküm biçimi olan ataerkinin oluşturduğu ideolojilerden biri olduğu söylenebilir (Timuroğlu, 2020).

Felsefe tarihi eleştirel ve sorgulayıcı bir perspektifle ele alındığında genel olarak baba ve oğul öznelerinin merkezde yer aldığı ve her şeyin de bu özneler ekseninde gerçekleşen bir geleneğin tarihi olduğu görülecektir. Bu tezin doğruluğunu da birçok düşünür ve filozofun düşüncelerini analiz ettiğimizde test etmiş oluruz. Çünkü felsefe tarihinde Platon, Aristoteles, A, Augustinus, Hegel, Kant, Rousseau, Freud başta olmak üzere daha birçok düşünürün düşüncelerinde erkeği sürekli öne çıkardıklarını ve dolayısıyla da sadece erkek bireylerin toplumda aktif rol oynadıklarını ifade edebiliriz. Kadınlar ise siyasetin yapıldığı kurumsal ile hukuki çerçevenin dışında yer alıyorlardı (Adak, 2016: 18). Şimdi sözü edilen filozofların kadına dönük olan mizojinik tutumlarını daha yakından inceleyelim.

3. Filozofların Mizojini Konusundaki Görüşleri

Tarihi kayıtlarda demokrasinin ilk örneklerinin görüldüğü iddia edilen Yunan toplumunda kadın, bir birey ve vatandaş olarak kabul edilmediği gibi erkek karşısında da yasal olarak birçok haktan mahrumdu. Burada kadının eril egemen anlayış karşısındaki her tür hak mahrumiyeti, yasalar yoluyla da güvence altına alınarak meşrulaştırılmıştır. Örneğin Eski Yunan'da düzenlenen olimpiyat oyunlarına sadece erkeklerin katılması bile kadına yönelik mizojini kültürünün toplumdaki kabul edilebilirliği hakkında bizlere önemli bir veri sunmaktadır. Felsefe tarihinin en önemli ve etkili filozoflarından biri olan Platon, Timaios adlı eserinde kadının rasyonel bir varlık olmadığını, kadının günah işleyen erkeklerin ruhlarından dünyaya geldiklerini ve bundan dolayı da kadınlarda rasyonel durumlarla karşılaşmak erkeklere oranla daha az olduğunu ileri sürerek, kadına karşı ne kadar mizojin bir tutuma sahip olduğunu ortaya koyar (Platon, 2015:51-52). Kadın konusunda Aristoteles de Platon'la benzer bir tutuma sahiptir. O da en temel ve önemli eserlerinden biri olan Politika eserinde, kadının zekâ bakımından erkekten daha zayıf olduğunu ve bu nedenle de erkeğin

² Bu ideolojinin ya da zihniyetin tarihsel süreçteki durumuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Jack Holland, *Mizojini Dünyanın En Eski Önyargısı (Kadınlardan Nefretin Evrensel Tarihi)*, (Çev. Erdoğan Okyay), İmge Kitabevi, 2. Baskı, 2019, Ankara ve Kate Manne, *Otur Kızım - Kadın Düşmanlığının Mantığı*, (Çev. Zeynep Direk- Ata Mert Binicioğulları), Alfa Yayınları, 2021, İstanbul.

kadından üstün olduğunu iddia eder. Hatta aynı yerde Aristoteles kadının erkekten zeka bakımından eşit olmadığını söylemek demek, kadınla kölenin özdeş olduğu anlamına gelmediğini de söyleyerek kadını daha da aşağılamış oluyor. Çünkü çağ itibarıyla köleler insan olarak dahi görülmezdi (Aristoteles, 1975: 8). Hem Platon'un hem de Aristoteles'in burada sözü edilen düşüncelerinin bağlamı dikkate alındığında, Antik felsefe tarihi boyunca kabul gören olumlu nitelikler erkekleri simgelerken, olumsuz nitelikler ise kadınları simgelemekte olduğunu ve bu tutumun da mizojini kültürünün toplumda kabul gördüğünü göstermesi bakımından önemli bir göstergedir (Erkızan, 2012: 18).

Antik Yunan yasaları incelendiğinde, yasaların erkek egemen anlayışa göre düzenlendiği anlaşılabılır. Örneğin yasal olarak Atinalı bir kadın, bir çocuk gibi yaşamı boyunca bir erkeğin vesayeti altında yer alıyordu. Evini sadece bir erkeğin yanında olması şartıyla terk edebiliyordu. Kadının kocası ile birlikte yemeğe davet edilmesi nadir görülen bir durumdu ve kadın kendi evinde de genel olarak erkeklerden ayrı bir bölümde otururdu. Bu örnekler Antik Yunan toplumunda mizojini kültürünün katı bir şekilde görüldüğünü göstermektedir. Yaşanan bu katı mizojinik tutumu filozof Demokritos, “Bir kadın düşünmeyi öğrenmemeli çünkü bu kötü sonuçlar doğurur” ya da Menander³ “Karisına okuma yazma öğretene koca, hiç de iyi bir şey yapmış olamaz; sadece bir yılanın zehrine zehir katılmış olur” biçimindeki düşünceleriyle dile getirmişlerdir. Yine Eski Yunan toplumunda ve yasalarında mizojini kültürünün belirleyici bir niteliğe sahip olduğunu destekleyen diğer göstergeler olarak da tecavüze uğrayan kadının eşini aldatan biri gibi cezalandırılması, halka açık törenlere katılmaması ve törenlerde takı takmasının yasaklanması gibi eylemler gösterilebilir (Holland, 2019: 35-37).

Mizojini ideolojisi ya da zihniyeti her çağda ve dönemde cinsiyetler arasında belirgin bir ayrımcılığı ve önyargıyı doğuran bir olgudur. Çünkü özetle söylemek gerekirse, Antik Yunan'da rasyonelleştirilen “kadın, eksik erkektir” zihniyetinin Ortaçağ'da da devam ettiğini söyleyebiliriz. Mesela, Ortaçağ'ın ve Hristiyan dünyasının en önemli düşünürlerinden biri olan Aziz Augustinus da düşüncelerinde mizojini kültürünü meşrulaştırıcı argümanlar ileri sürmüş olup bu doğrultudaki düşüncelerini İtirafname adlı eserinde tartışmıştır. Augustinus bu eserinde kadının erkeğe bağımlı olduğunu ve rasyonel bir varlık olmadığını tartışarak kadının erkeğin yardımcısı rolüne uygun olarak yaratıldığını savunmakta ve onun zihinsel kapasitesi bakımından erkekle eşit olduğunu ancak sahip olduğu bedensel özelliklerinden dolayı erkek

³ MÖ. 342-291 yılları arasında yaşamış olan Yunan oyun yazarıdır.

cinsiyete bağımlı kılındığını iddia eder (Lloyd, 2015: 55). Yani dişil beden, doğurganlık, üreme organları ekseninde sahip olduğu nitelikler bakımından erkekten farklı olduğundan erkekten daha aşağı bir cinsiyet olarak varsayılmaktadır. Fakat bu varsayımların rasyonel bir zemine sahip olmadığı da unutulmamalıdır.

Kadının çeşitli yönlerden erkekten zayıf olduğu iddiaları teolojik ve kültürel birtakım etkenler ekseninde şekil alır. Dolayısıyla mizojini ideolojisini rasyonel kılma çabasını destekleyen birçok toplumsal faktör söz konusudur. Bu faktörlerden biri de inanç sistemlerinin mizojini ideolojisini desteklemesidir. Ortaçağ Hristiyan dünyasının önemli otoritelerinden biri olan Aziz Augustinus'un düşüncelerinde olduğu gibi, Hz. İsa'nın havarilerinden olan Aziz Paulus⁴ da kadınlarla ilgili olumsuz fikirlere sahiptir. Walters'ın (2020: 20) aktardıklarına göre, Aziz Paulus bu konuda şunları söylemektedir: “Kilisede kadınlarımızın sessiz durmasını sağlayın, çünkü onların konuşmasına izin yoktur. Eğer bir şeyi öğreneceklerse, evlerinde kocalarından öğrensinler. Çünkü kadınların kilisede konuşmaları ayıptır.” Eğer Aziz Paulus buradaki düşüncelerini Hristiyan inancının kilise gibi kutsal mekânlarda insanların nasıl davranmaları gerektiği konusundaki emrine vurgu yapıyorsa, bu durum sadece kadınlar için değil, bütün insanlar için geçerli olmalıdır. Oysa Aziz Paulus burada bu emrin muhatabının erkekler değil, kadınlar olduğunun altını özellikle çizerek mizojini zihniyetinin inançlar yoluyla da destek bulduğuna gönderme yapar. Böylece mizojini ideolojisi hem hukuk yasaları hem de inanç normları yoluyla desteklenerek doğal hale getirilmektedir.

Felsefe tarihinin genelinde görülen zihnin eril, bedeninin ise dişil olarak kabul görmesi paradigmasına dayanan kadınla ilgili olan mizojinik tutum, Antikçağ ve Ortaçağ'da görüldüğü şekliyle aydınlanma döneminde de devam ettiğini söyleyebiliriz. Örneğin 17. yüzyıla baktığımızda yüzyıl itibarıyla hem düşünsel hem de toplumsal olarak Avrupa'nın önemli ülkelerinden biri olan İngiltere'de cinsiyetler arasındaki eşitsizlikler o kadar belirgin bir niteliğe sahiptir ki kadın, yerel geleneklerin sağladıkları hariç hukuksal olarak hala hiçbir alanda hak sahibi değildir. Burada kadın babasının velayeti altında bulunuyor ve evlendiğinde bütün kişisel mülkleri kocasına geçiyordu. Bu durum kadının aleyhine olacak şekilde de yasada şöyle yer alıyordu: “Kocanın tüm malları kendi mülküdür, kadının sahip olduklarıysa kocasınındır” (Fraser, 1984'ten akt. Holland, 2019: 142).

⁴ Aziz, MS 10 – 67 yılları arasında yaşadı. Hz. İsa'nın havarilerinden. Çabalarıyla Hristiyanlığın bir dünya dini haline gelmesinde önemli rol oynamıştır. Saul adında Roma vatandaşı olan bir Yahudi olarak Tarsus'ta doğmuştur. Hristiyanlığa geçtikten sonra Paulus adını aldı.

Bu dönemde yaşamış ve dönemin önemli filozofları olarak kabul gören Rousseau (1712-1778), Adam Smith (1723-1790), Kant (1724-1804), Hegel (1770-1831), Nietzsche (1844-1900) ve Freud (1856-1939) gibi daha başka birçok filozof ve düşünürün kadın konusunda katı bir tutuma sahip olduklarını görmekteyiz. Aşağıdaki cümlelerde bu filozofların kadın hakkındaki düşüncelerine örnek teşkil eden düşünceler yer almaktadır.

Toplum Sözleşmesi, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine ile Emile” gibi özgürlük, insan hakları, eşitsizlikler ya da toplumdaki eğitim sistemleri üzerine önemli tartışmaların yapıldığı eserleri yazan J. J. Rousseau’nun da kadın konusunda hem kendisinden önceki düşünürlerden hem de çağdaşı olanlardan farklı bir zihne sahip olmadığını ifade edebiliriz. Rousseau’nun da düşüncelerinde mizojini ideolojisini savunduğunu ve zeitgeist’a⁵ yenik düştüğünü söyleyebiliriz. Çünkü onun iddiasına göre hiçbir millet aşırı şarap içmekten yok olmamıştır, yok olanlar tamamen kadınlar sınıfının kurallara direnmelerinden olmuştur (Rousseau, 1960’tan akt. Lloyd, 2015: 96). Bunun yansısı, kadının en temel niteliğinin ikiyüzlülük ve sahtekârlık olduğunu iddia eden Rousseau, kadına dönük olan mizojinik tutumunu en önemli eserlerinden biri olan Emile adlı eserinde rasyonelleştirmeye çalışır. Bu eserinde kadınların erkeklere itaat etmeleri ve kendilerini erkeklere beğendirmeleri gereken bir cinsiyet olduğunu ileri sürerek, bu durumu şöyle izah etmeye çalışır:

Hem çocukları hem de kendi şahısları erkeklerin himayesi altındadır. (...). Güzel olmaları tek başına anlamsızdır; hoşla gitmeleri gerekir. Namuslu olmaları yetmez; namuslu olduklarının onaylanmasına ihtiyaçları vardır. (...). Erkeklerin hoşuna gitmek, onlara faydalı olmak, kendilerini onlara sevdirmek ve saydırmak, küçükken büyütme, büyüyünce onlara bakmak, nasihat vermek, teselli etmek, hayatı zevkli ve sevimli bir hale koymak. İşte kadınların görevleri her zaman bunlar olmuştur. En küçük yaştan itibaren kendilerine öğretilmesi gerekenler de bunlardan ibarettir. (Rousseau, 2009: 220).

Rousseau’nun yukarıdaki düşüncelerinin bağlamı dikkate alındığında, kadının toplumda nasıl bir anlam kazanacağı bütünüyle ataerkilliğin iktidarına bağlı olarak şekil alır. Burada genel olarak erkek egemen toplumların tamamında hâkim olan kadını cinsel bir meta olarak görme eğiliminin Rousseau’da da savunulduğunun altını çizmek gerekir. Kamusal ve özel alan tartışmalarını yapan ve Rousseau gibi mizojinik bir tutuma sahip olan başka bir filozof da Hegel’dir. Hegel’e göre erkek, kamusal alanda aile adına güç ve egemenliğin yegâne temsilcisidir ve kadınların da ev tanrıları diye tanımladıkları ve adına “penatlar” dedikleri

⁵Bu kavram bir çağa hakim olan düşünce ya da duygu şekli anlamına gelir. Diğer bir deyişle “zamanın ruhu” anlamına gelmektedir.

anlayışa göre erkeğe bağımlı olduğunu savunarak bu tezini de kadının rasyonel bir varlık olmadığına dayandırarak meşrulaştırmaktadır (Hegel, 1986: 271-281).

Erkek hegemonyasına dayanan ataerkil iktidar, toplumun dini, siyasi, askeri, toplumsal, felsefi, iktisadi, sanatsal ve bilimsel boyutlarını tahakkümü altına alarak her şeyi erkeklerin istediği gibi inşa etmektedir. Aynı zamanda bu sistem kadınların rol ve başarılarını ya görmezden gelmekte ya da yok saymaktadır. Ataerkil ideoloji erkeğin kadın karşısında daha üstün olduğu argümanını bu sistem içinde yarattığı ve rasyonel hale getirdiği kadın imgesi üzerinde ortaya koymaktadır. Ataerkilliğin bu iddiasını Jack Holland, Clark'a referans yaparak şöyle gerçekleştirdiğini izah eder:

Erkekler doğası gereği daha üstün ve kadınlarsa daha aşağıdadırlar; erkek hükmeden, kadın ise hükmedilendir; zorunluluk tüm insan nesli için geçerlidir. Bu nedenle Aristoteles'e göre erkeğin tohumu, ruhun ve aslında kişinin tam insan olması için gerekli potansiyelin tümünü taşır. Erkek tohumunun yerleştiği kadınsa, sadece maddeyi, besleyici çevreyi sağlar. Erkek aktif, kadınsa pasiftir. Eğer doğan erkekse, çocuk bütün potansiyeline erişmiştir; eğer rahimde fazladan bir menstrüel⁶ salgılamayla dışının 'soğuk yapısı' hâkim olmuşsa, çocuk kendi insani potansiyelinin tamamını harekete geçiremediği için, sonuç dışı olur. Aristoteles'e göre dışı, sakatlanmış bir erkektir (Clark, 1999'dan akt. Holland, 2019: 47).

Görüldüğü üzere burada ataerkilliğin iktidarını hâkim kılmak ve doğrulamak için bütün araçlar kullanıldığı gibi bilimsel verilere aykırı düşünceler dahi savunulmaktadır. Çünkü biyoloji bilimine göre bir bebeğin cinsiyetini belirleyen kromozom erkek cinsiyet tarafından belirlenmektedir. Yani erkek XY kromozoma sahipken, kadın ise XX kromozoma sahiptir. Dolayısıyla erkekte X kromozomu geldiğinde bebeğin cinsiyeti erkek, Y kromozomu geldiğinde ise bebeğin cinsiyeti kız olur. Dolayısıyla her durumda cinsiyeti belirleyen erkektir. Oysa yukarıdaki pasajda yer alan düşünceye göre cinsiyet dışıl olduğunda kadın suçlanmaktadır. Dolayısıyla bu durum biraz önce de açıklandığı üzere biyoloji bilimine aykırı düşmektedir. Bu nedenle eril olanı üstün kılmak adına ve kadını erkektekenden aşağı göstermek uğruna bilimin verileri de çarpıtılmaktadır. Erkek hegemonyasına dayanan ataerkil anlayış yarattığı toplumda daha kolay hareket etmek ve her istediğini hiçbir engelle karşılaşmadan gerçekleştirmek için bir Pandora kutusu yaratmış ve kadını da buna hapsederek sorunu çözdüğüne kendini inandırmak istemektedir. Yarattığı bu yalancı dünyada kendini ve kadını şu şekilde tarif etmektedir:

⁶Adet döngüsü ya da halk arasında yaygın bilinen adıyla adet kanaması veya regl.

Erkek olan, kadınsı olandan daha tam, daha hâkim ve nedensel etkinliğe daha yakındır. Çünkü kadınsı olan eksik, bağımlı ve etkinlikten çok edilgenlik kategorisine aittir. Ve aynı şeyler, bizim yaşam ilkemizi oluşturan şu iki temel bileşen, rasyonel ve irrasyonel için de geçerlidir. Zihin ve akılla ilişkili olan rasyonel erkek soyundandır; duyunun çalışma alanı olan irrasyonel ise kadın soyundandır. Zihin tıpkı erkeğin kadından üstün oluşu gibi duyudan tamamen üstün bir türe (genus) aittir (Philo'dan akt. Lloyd, 2015: 53).

Erkeklerin çıkarlarına dayanan ataerkil ideoloji, iktidarını korumak ve kadını kontrol altında tutmak için her yolu kullanmaktadır. Kadının erkekten daha aşağı olduğunu ve erkeklerin sahip olduğu bütün haklara neden sahip olmadıklarını rasyonel kılmak için, bazen kadının bedensel yönden zayıf olduğuna bazen de onun yetenek ve zekâ bakımından eril olandan aşağı olduğunu savunur. Örneğin beyin kafatası ve beyin ölçümleri konusundaki çalışmalarıyla bilinen ve aynı zamanda Paris Antropoloji Derneği'nin kurucusu olan Paul Broca'nın 1861 yılında söylediği iddia edilen “Unutmamalıyız ki, kadınlar ortalamada erkeklerden biraz daha az zekidir, bu abartılmaması gereken fakat yine de yadsınmayacak bir gerçek. Bu yüzden kadınların nispeten küçük beyin hacminin, onların bir yandan fiziksel, diğer yandan entelektüel düzeyde aşağı olmalarından kaynaklandığını farz edebiliriz” (Kılınç, 2019:35) gibi son derece bilimsel olmaktan uzak olan ataerkil zihniyetinin bu safatasını Virginia Woolf (2018: 34), Kendine Ait Bir Oda adlı eserinde şöyle ifade ederek eleştirmiştir: “Kadınlar eğitim ve öğrenim yeteneğine sahip mi, değil mi? Napolyon gibi düşünenler olmadığını iddia ediyorlardı”.

Mizojini kültürü ya da ideolojisi, ataerkilliğin iktidarını sürdürmek ve korumak için toplumsal yapının bütün bileşenleri tarafından beslendiğini söyleyebiliriz. Bu ideoloji yer yer inanç enstrümanlarını yer yer de kültürün diğer enstrümanlarını kullanır. bell hooks⁷'un dile getirdiği üzere, dünyanın bazı bölgelerinde kadınların zorla sünnet edilmeleri, Afrika, Hindistan, Ortadoğu ve Avrupa'daki kadınların peçeyle örtünmeleri veya Çin'de uğursuz olduğuna inanıldığı için kız çocuklarının öldürülmeleri gibi küresel meseleler ve daha birçok sorunun buralarda hala önemini koruyor olması mizojinin ne kadar tehlikeli boyutlara ulaşabileceğini göstermesi bakımından önemlidir (hooks, 2016: 62). Bu bağlamda kadına karşı olumsuz bir tutuma sahip olan mizojini ideolojisi kendi iktidarını ve sahip olduğu avantajları kaybetmemek için tabir yerinde ise her yolu kullanmayı doğru bulmaktadır. Bundan dolayı da kendi iktidarını tehdit eden her tür eylemi suç olarak görmekte ve baskılamaktadır. Çünkü “Wollstonecraft'a göre insan gibi davranmaya çalışan her kadın

⁷Özel isimlerin baş harfleri bilinçli olarak küçük harflerle yazılmıştır. Çünkü yazar, isim ve soyadını bu şekilde yazmayı tercih ettiğinden ben de yazarın tercihini dikkate aldım.

‘erkeksi’ olarak damgalanma riskini göze almaktadır; kadınsı davranıştan uzaklaşma korkusunun kendi cinsiyetinde çok köklü olduğunu da kabul eder. Ama eğer ‘erkeksilik’ rasyonel ve erdemli davranmak anlamına geliyorsa, Wollstonecraft’ın önerisi hepimizin ‘gitgide daha erkeksi hale gelmesi’dir (Walters, 2020: 54-55). Burada da anlaşılacağı üzere ataerkil yapı, mizojini kültürünü toplumda kalıcı kılmak ve olağanlaştırmak için her tür enstrümanı kullanmaktadır. Dolayısıyla ataerkil toplumun bütün enstrümanları genel olarak mizojinik söylem ve pratiklerle inşa edilmektedir. Yani, böyle bir toplum kurgusunda her şey ataerkillik ideolojisinin beklentilerine uygun olacak şekilde kurgulanmaktadır. Bu bağlamda böyle bir toplumda cinsiyet eşitsizliği, kadın bedeninin metalaştırılması, kadınların aşağılanması, insansızlaştırılması gibi mizojinik söylem ve uygulamalara rastlamak mümkün olduğu gibi olağan da kabul edilmektedir. Ayrıca kadınlar, sosyal hayatın her alanında bu söylem ve uygulamaların toplumsal, ekonomik ve politik sonuçlarıyla yüz yüze kalmaktadırlar.

Kadınların cinsiyet özelliklerinden dolayı küçümsenmesi, cinsel bir obje olarak görülmesi (nesneleştirilmesi), kadınlara karşı her türlü şiddetin meşrulaştırılması ve kadın bedeninin metalaştırılmasının beslediği bir toplum algısına sahip olan ataerkil yapıda Etyang’a göre kadınlar, ataerkil ve erkek egemen toplum içinde mizojinik söylem ve uygulamaların meşrulaştırılması sonucu, şiddete, cinsel ayrımcılığa, her türlü cinsel taciz ve tecavüze maruz kalabilmektedir (Etyang, 2012’den akt. Baydar, 2013: 151-165). Ataerkilliğin kendi iktidarını sürdürmek ve kadınlara yönelik mizojinik tutumunu rasyonel kılmak için toplumun sahip olduğu araçları kullandığını ifade eden Baydar, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Toplumda var olan kadınlara yönelik basmakalıp yargılar, televizyonda gösterilen programlar, diziler, çizgi filmler aracılığıyla da biz insanlara sunulmaktadır. Bu durum, kadınların, tüm erkek egemen alanlarda kendi kimliklerinden soyutlanmak zorunda bırakılmalarına neden olmaktadır. Medyanın özellikle televizyonun gösterdiği kadın figürü veya imajı, ataerkil, erkek egemen kültür içindeki kadın imajından çok farklı değildir. Kadınlar, erkeklerin ihtiyaçlarını karşılayan, erkekler tarafından cinsel özellikleri bakımından arzulanan, yalnızca bedenleriyle var olan, düşünce, duygu ve kimlikleri yadsınan, görmezden gelinen yaratıklar veya varlıklar olarak sunulmaktadır (Baydar, 2013: 151-165).

Baydar’ın da ifade ettiği üzere kadını olumsuz niteliklerle tanımlayan mizojini ideolojisi, erkeklerin çıkarını öne çıkartan ataerkil iktidarının kurguladığı ve inşa ettiği bir toplumda, çeşitli baskı unsurları yoluyla kadınlar cinsel obje olarak araçsallaştırılarak onların toplum

çinde varoluşlarını engellediği gibi aynı zamanda onların kimliklerini özgürce ortaya koyup yaşamalarını da askıya almaktadır.

Mizojini kültürü topluma egemen hale geldiğinde şiddet de dâhil olmak üzere birçok olumsuz eylem sıradanlık kazanır hale gelir. Dolayısıyla böyle bir toplum yapısında Timuroğlu'nun da (2020) ifade ettiği gibi sadece erkeklerin kadınlardan nefret ettiği ilişkiler ağı oluşmaz; aynı zamanda kadınların diğer kadınlardan ve kadınların kendilerinden de nefret ettiği bir toplum oluşur. Böyle bir nefret kültürünün sonucu olarak da sevgi kültürü yok olur.

Kısacası mizojini ideolojisinin gücü kullanılarak kadın, erkek egemen bir anlayış olan ataerkillik karşısında “öteki”leştirilmekte ve bütünüyle cinsel bir obje olarak tanımlanarak değersizleştirilmeye çalışılmaktadır. Ataerkil zihniyetin de bu tutum ve zihniyeti rasyonel bir kılıfa uydurmak için yarattığı söylem, iktidar ve onların araçlarıyla toplumun bütün katmanlarında yaşatmaya çalışılmaktadır. En nihayetinde kadına karşı bir nefretin tarihi olan mizojini ideolojisi, kadını toplumda marjinal göstererek ve kriminalize ederek ona karşı birçok olumsuz düşünce ve eylemi de meşrulaştırmaktadır. Tartışmanın sonuç kısmına geçmeden önce mizojini ideolojinin iktidarını güçlendirmek ve devam ettirmek için kadınlar arasında da birbirine karşı ayırıcı ve düşmanlaştırıcı bir politik yol izlediğinin de altını çizmek gerekir. Zira Kate Millett (2018: 68-69), ataerkilliğin hegemonyasını sürdürmek için geçmişte olduğu gibi bugün de kadınları birbirinin karşısına koyarak birbirine rakip hale getirir. Ayrıca ona göre ataerkillik birçok yönüyle birbirine yabancılaştırılmış olan bu kadınları birbirine düşmanlaştırarak egemenliğini de pekiştirmiş olur.

4. Sonuç Yerine

Kadınla ilgili nefret ve düşmanlık tutumu anlamına gelen mizojini zihniyetinin eski ve kadim bir tarihi geçmişi olduğunu söyleyebiliriz. Tarihin neredeyse her döneminde kadınlar sınıfı her tür olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmışlar. Kadına yönelik olan ve insanlıkla bağdaşmayan bu durumun Ortaçağ döneminde ise “cadı avı”na dönüşerek zirveye çıktığını tarihi belgeler ortaya koymuştur. Çünkü bu dönemde uğursuz ve “cadı” olarak tarif edilen kadınlar cadı avıyla karşı karşıya kalmışlardır. Yaşananlar öylesine korkunç mizojinik sonuçlar doğurmuştur ki, tarihi kayıtlara göre yüzbinlerce kadın bu dönemde yakılarak öldürülmüştür (Holland, 2019: 20). Dolayısıyla cadı kimliği suçlaması adı altında yaşananlar, mizojinik zihniyetin kadını nasıl kriminal hale getirerek ataerkil hegemonyayı güçlendirmeye çalıştığını gösterir. Mizojini zihniyeti toplumsal yapıda varlığını sürdürmek

için hem yasalardan hem de kültürel pratiklerden beslenmektedir. Bu yolla kadın her tür olumsuz stereotiplerle tanımlanmış bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece ataerkilliğe göre eril olanın dişil olandan neden üstün olduğu da bu stereotiplerle rasyonel kılınmaya çalışılmaktadır (Akın, 2001: 124)⁸.

Salt kadın oldukları için kadınları aşağılamak, onlara iğrenç bir yaratık olarak bakmak ve yaratılan cadı kimliğiyle toplumda dışlanan kadının bu durumu, erkekler için oldukça normal olarak görülüyordu. Çünkü mizojini ideolojisinin toplumsal, tarihsel ve politik alanla güçlü bir bağlamı söz konusudur. Sözü edilen yapı ve faktörlerin tamamı mizojinik zihniyeti beslemekte ve ataerkilliğin egemen iktidarını güçlendirmektedir. Ayrıca böyle bir kültürel yapı ve zihniyette kadınlar ve diğer marjinalleştirilmiş grupların hayatları ataerkilliğin iktidarını sürdürmek adına engellenmekte ve tehdit edilmektedir (Kern,2020: 23). Mizojini ideolojisinin yaratmak istediği toplumsal yapının son tahlilde kadınlar için -ama şimdilik- ne kadar tehlikeli olabileceği “kimliği belirlenemeyen bir nesne” (Collin- Kaufer, 2016: 21) olarak tanımlanan nefret önermesinde anlamak mümkündür. Öyleyse bu kadar sorunlu ve tehlikeli olan mizojini ideolojisinin üstesinden gelmek, kadınla ilgili olan bu nefret ve insanlık suçunu ortadan kaldırmak ya da en azından minimize etmek mümkün değil mi? Mizojinin kadınlar üzerinde yarattığı bu travmanın üstesinden gelmede feminizm ile feminist bilincin geliştirilmesi ve feminizmin her tür önyargılar ile eşitsizlikleri yok edici paradigmasının toplumsal yapının bütün alanlarına hâkim kılınması soruna önemli bir çözüm getirebilir. Çünkü feminist politikanın iddiasına göre aslolan herkesin iktidar uygulamalarına etkin katılmasıdır. Özellikle her kimlik arayışının, kişinin kendisini olmadığı şeyden ayrılmasını içerdiğini göz önünde tuttuğumuzda, kimlik politikasının zorunlu olarak bir farklılık yaratmak politikası olduğu ve bunun da bir iktidar ilişkileri ağı içinde ister istemez “öteki”ler yaratma eylemine dönüştüğünü de unutmamak gerekir (Berktaş, 2018: 119). Zira feminizm, ataerkilliğin yaratmış olduğu bazı yapaylıklardan dolayı eril olanın dişil olandan üstün olduğu aldatmacasına meydan okuyarak eril için politikanın alanı sayılan kamusal alan ile dişil için politika dışı tutulan özel alan arasındaki sınırları da sorgulayarak ileri sürülen iddiaları ters

⁸“Ortaçağ Avrupası’nda Cadılar ve Cadı Avı” adlı eserinde cadılar ve onların kimlikleri hakkında ayrıntılı açıklamalara yer veren Haydar Akın, burada hem Avrupa toplumlarının hem de Osmanlı toplumunun cadı denildiğinde ne anladıklarını tartışmaktadır. Akın’a göre her toplum kendi koşullarına uygun olacak bir cadı stereotipi ve kimliği yaratmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. *Haydar Akın, Ortaçağ Avrupası’nda Cadılar ve Cadı Avı, Dost Yayınları, 2001, Ankara.*

yüz etti. Feminizm ve onun mücadelesi hem çok boyutlu hem de toplumsal yaşamın her yerinde olduğundan Sara Ahmed'in de savunduğu ve ileri sürdüğü gibi feminist teori gündelik yaşamla bütünleştikçe mizojini ideolojisi daha da zayıflayacaktır (Ahmed, 2020: 25). Son tahlilde feminizme göre mizojini ideolojisinin yol açtığı sonuçlar kadınlar için yaralayıcı ve travmatiktir. Bu olumsuz sonuçlar düşünüldüğünde bell hooks'un "feminizm herkes içindir" düşüncesinin daha da önem kazandığı söylenebilir.

Kaynakça

- Adak, Sevgi, (2016), “*Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet*”, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları İçinde*, (Haz. Feryal Saygılıgil), Dipnot Yayınları: Ankara, s.17-31.
- Ahmed, Sara, (2020), *Feminist Bir Yaşam Sürmek*, (Çev. Beyza Sümer Aydaş), Sel Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Akın, Haydar, (2001), *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*, Dost Yayınları, Ankara.
- Aristoteles, (1975), *Politika*, (Çev. Mete Tunçay), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Baydar, Veysi (2013), “Popüler Kültürde Mizojini”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume: 8/151, Fall 2013, Ankara, p. 151-165.
- Berktaş, Fatmagül, (2018), *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- Collin, Françoise- Kaufer, Irene, (2016), *Feminist Güzergâh*, (Çev. Gülnur Acar Savran), Dipnot Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Erkızan, Hatice Nur, (2012), *Aristoteles Yazıları Feminizm ve Aristotelesçi Feminizm Üzerine*, Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Hegel, G. W. F, (1986), *Tinin Görüngübilimi*, (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul.
- Holland, Jack, (2019), *Mizojini Dünyanın En Eski Önyargısı (Kadından Nefretin Evrensel Tarihi)*, (Çev. Erdoğan Okyay), İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- hooks, bell, (2016), *Feminizm Herkes İçindir*, (Çev. Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım), Bgst Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Kern, Leslie, (2020), *Feminist Şehir*, (Çev. Beyza Sumer Aydaş), Sel Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- Kılınç, Berna, (2019), “*Aklın Cinsiyeti Var mı?*”, *Cinsiyetli Olmak Kitabının İçinde*, (Der. Zeynep Direk), Yapı Kredi Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
- Lloyd, Genevieve, (2015), *Erkek Akıl*, (Çev. Muttalip Özcan), Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Manne, Kate, (2021), *Otur Kızım - Kadın Düşmanlığının Mantığı*, (Çev. Zeynep Direk- Ata Mert Binicioğulları), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Millett, Kate, (2018), *Cinsel Politika*, (Çev. Seçkin Selvi), Payel Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Platon, (2015), *Timaios*, (Çev. Furkan Akderin), Say Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- Rousseau, J. Jack, (2009), *Emile (Bir Çocuk Büyüyor)*, (Yay. Haz. Ülkü Akagündüz), Selis Kitaplar, 8. Baskı, İstanbul.
- Timuroğlu, Senem, (2020), “Mizojin Kültürde Heteroseksüel Aşk”, *Birgün Gazetesi*.
- Walters, Margaret, (2020), *Feminizm*, (Çev. Hakan Gür), Dost Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- Woolf, Virginia, (2018), *Kendine Ait Bir Oda*, (Handan Saraç), Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Politik Ekonomik Kuram Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Ethics Statement: The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Political Economic Theory has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study.